

נְשִׁינֵשׁ בְּמִקְרָא

גליון 1

לְעוֹלָם יִשְׁלַשׁ אָדָם שְׁנוֹתָיו שְׁלִישׁ כְּמִקְרָא

פרשת בא ה' אלפים תשע"ה

מגזין תנ"ך ללימוד והעמקה בנושאים וסוגיות בכתבי הקודש

"הַיָּם רָאָה וַיָּנוֹס הַיַּרְדֵּן יָסוּב לְאַזְזוֹר"

ההספק השבועי:

תורה: פרשת בא

נביאים: יהושע פרקים א-ו

כתובים: דברי הימים-א פרקים א-ד

תוכן הענינים:

ג..... דבר המערכת

ד..... תמצית הענינים

ה..... אישי התנ"ך יהושע בן נון

ו..... ענין ספר יהושע

ז..... פרשני המקרא רש"י

ח..... לעיונא

יוצא לאור ע"י מערכת "שליש במקרא".

ליצירת קשר:

shlishe24@gmail.com

התמונות באדיבות "ויקיפדיה".

דבר המערכת

אנו שמחים להגיש בפניכם בזאת, את הגיליון - "שליש במקרא", העוסק כל כולו בחלק התורה שבכתב, אשר נמסרה לנו ע"י משה רבינו ונביאי ישראל, ונחתמה ע"י אנשי כנסת הגדולה.

אין אנו מבטיחים להוציא לאור גליון זה בכל שבוע, אולם נעשה כל מאמץ להוציא לאור כמה שיותר פעמים, ובפרט כאשר יתחילו במחזור השנתי ללמוד ספרים או נושאים חדשים. [ההספק השבועי יפורסם כל שבוע].

במגזין תנכ"י זה, נשתדל להביא בפני הקורא, כמה שיותר חומר שיסייע בידו, לגשת ללימוד המקרא בצורה רצינית, מתוך הכרת החומר. השתדלנו לכתוב את הדברים בצורה נעימה לקריאה, ובסגנון קל שיוכל כל יהודי להבינו, אף אם אינו מיושבי בית-המדרש, ואינו בקי בביטויים תלמודיים שונים. למרות זאת אם נתקלת בביטוי שאינו מוכר לך, או בנושא שאינו מבואר כל צרכו, וכן אם יתעורר לך שאלה כללית על פרשה כלשהיא בתנ"ך, אל תהסס לפנות אלינו, ונשתדל בעזרת רבני וחברי המערכת להשיב תשובה לכל שאלה.

אמנם רבים מאד הנושאים הטמונים בכל פרשה בתורתנו, הן בפירוש המילים, והן בהבנת הנושאים, ואין אנו מתימרים, להקיף את כלל הנושאים המדוברים בתורה. אבל ננסה בכל זאת לתמצת בכל שבוע את החומר עליו יסוב הגליון במדור "תמצית הענינים" שיופיע בראש הגליון.

מלבד זאת, נשתדל להביא בקביעות את מדור "אישי התנ"ך", בו נעמוד על זוויות שונות, בתולדות חייו של אחד מהאנשים הפועלים במקרא, ע"פ הידוע לנו מהמקראות ומכתבי חז"ל. יצוין כי אין אנו מתימרים כלל לתת קוים לדמותם של ענקים אלו, אשר מי יוכל לצמצמם בעטו, אלא רק להוסיף נופך וידע לקורא, כדי שיקבל תמונה ברורה ומדויקת יותר, באשר למאורעות המדוברים.

כמו"כ יובא בקביעות מדור "פרשני המקרא", בו יגיש הרב משה שמואל פרל-גולד שליט"א, [החוקר מזה שנים את תולדות עם ישראל] את תולדותיהם של פרשני המקרא הרבים, למען יוכל הלומד את פירושיהם, להכיר את רבותיו עד כמה שהיד מגעת.

מלבד זאת נעשה כמיטב יכולתנו, להביא בפני הקוראים, כמה שיותר מאמרים וכתבות על עניני המקרא, זאת על מנת לתת בפני הלומד, תמונה ברורה יותר של המציאות כפי שהיתה בזמנם, וכן להבין את כונת המקראות במקומות הטעונים בירור, וכן לתת לקורא הרגשה קרובה יותר לאישי התנ"ך ומאורעותיהם, אשר התרחשו לפני אלפי שנים.

חילקנו את לימוד התנ"ך להספק לימוד שבועי, ומומלץ לכל אחד, לעבור על הספק השבועי - לכל הפחות בקריאה שטחית - לפני שיעבור על מגזין זה. בצורה כזאת יפיק הלומד את מרבית התועלת וההנאה. תיאמנו את ההספק השבועי, עם ההספק החודשי של "אגודת קדושת ציון", למען יוכלו אף קוראי הירחון "קדושת ציון" ליהנות משבועון זה.

נאמר בזאת, כי אם אי מי מהקוראים, ירצה לשלוח מאמרים הנוגעים לפשוטי המקראות, או לנושאים במקרא, ניתן לשלוח למערכת "שליש במקרא" ואם יהיו הדברים ראויים נשמח להעלותם עלי גליון. כמו"כ אם תרצו להעיר להאיר או להציע כל הצעה שהיא, וכן על מנת להצטרף לרשימת התפוצה, תוכלו לפנות אלינו ב: shlishe24@gmail.com ונשתדל להשיב לכל פניה.

כמו"כ נבקש מהקוראים, להפיץ בקרב חבריהם את דבר השבועון החדש, למען נוכל להפיץ את לימוד התנ"ך בקרב כמה שיותר יהודים.

תמצית הענינים

תמצית הפרקים הנלמדים בהספק השבועי

תורה: פרשת בא

- א. הקב"ה מביא על מצרים את מכת ארבה. פרעה מבקש לסלקו, משה מתפלל, והארבה מסתלק.
- ב. הקב"ה מביא את מכת חושך. בתגובה, פרעה מסכים לשלח את כל ישראל, אך בתנאי שישאירו את בקרם וצאנם. משה מסרב לתנאי, ופרעה ממאן לשלח את ישראל.
- ג. הקב"ה מודיע למשה, כי הוא עומד להביא את מכת בכורות, ומצוה על שאילת כלי כסף וזהב מהמצריים.
- ד. הלכות קרבן פסח.
- ה. הקב"ה מכה את בכורות מצרים, ופרעה ומצרים מגרשים את בני ישראל מארצם.
- ו. ה' מצוה לחוג את חג הפסח מעת בואם הצפוי לארץ כנען, וללבוש תפילין, ולהקדיש כל בכור אדם ובהמה לה', זכר למכת בכורות.

נביאים: יהושע פרקים א'-ו'

פרק א'

- א. הקב"ה מבטיח ליהושע, שהוא יהיה בעזרו כפי שהיה עם משה רבינו, ומצוה עליו להיות המכניס את עם ישראל לארץ הקודש, ולהנחילם אותה. הקב"ה מצוה את יהושע, לא לסור ממצות התורה שניתנו ע"י משה, וכן להגות בתורה יומם ולילה, וכן לא לירא מפני הגוים עמם עומדים ישראל להילחם בשנים הקרובות.
- ב. יהושע מצוה את השוטרים להכין את העם לחציית הירדן בעוד שלושה ימים. [יצוין כי בשלב זה לא נאמר עדיין לישראל או ליהושע, כי חציית הירדן תהיה באופן ניסי].
- ג. יהושע מזכיר לבני גד ראובן וחצי מנשה, את התחייבותם לעבור חלוצים לפני העם, במלחמת כיבוש הארץ, זאת למרות שנחלתם היא בעבר הירדן המזרחי.

פרק ב'

יהושע שולח שני מרגלים לרגל את יריחו. המרגלים מגיעים לבית רחב הזונה, וכמעט נתפסים ע"י שלוחי מלך יריחו ששמע על בואם, אולם הם מוחבאים ע"י רחב, אשר לאחר מכן ממלטת אותם עם חבל, דרך חלון ביתה אשר בתוך החומה. בתמורה לכך, נשבעים לה המרגלים כי בבואם לכבוש את יריחו, יצילו ממות את כל מי שיהיה איתה בביתה.

פרק ג'-ד'

- א. עם ישראל נוסעים מהשיטים, שם הם חנו מאז מותו של משה, ולנים על גדות הירדן. למחרת נבקע הירדן באופן ניסי, ועם ישראל עוברים ביבשה בתוך הירדן. הקב"ה מודיע ליהושע, כי דבר זה נעשה כדי להגדיל את מוראו של יהושע בעיני ישראל, ולהודיע כי הקב"ה נמצא עמו כפי שהיה עם משה.

ב. הקב"ה מצוה את יהושע, לקחת מקרקעית הירדן שתים עשרה אבנים, ולהציבם במקום בו ילינו בלילה הראשון להימצאותם בארץ הקודש. יהושע מוסיף, כי אבנים אלו יהיו זכרון לדורות על נס חציית הירדן. כמו"כ מצוה יהושע, לקחת שתים עשרה אבנים אחרות, ולהניחם בתוך הירדן תחת רגלי הכהנים.

פרק ה'

- א. ישראל מלים את עצמם, זאת לאחר שלא מלו, בכל שנות שהייתם במדבר. על שם זה נקרא שם המקום בו הם שוהים 'גלגל'.
- ב. ב"ד ניסן עושים בני ישראל את קרבן הפסח, ולמחרת שוכת המן, והם מתחילים לאכול מתבואת ארץ ישראל.
- ג. שר צבא ה' נגלה ליהושע בן נון.

פרק ו'

- א. בני ישראל כובשים את יריחו באופן ניסי, כאשר במשך שישה ימים הם מקיפים את החומה - סיבוב אחד בכל יום, בשקט מוחלט, מלבד הכהנים ההולכים בראש המחנה אשר הריעו בשופרות. וביום השביעי מקיפים ישראל את יריחו שבע פעמים, אשר בסופם מריעים כל העם בשופרות והחומה נופלת תחתיה.
- ב. יהושע מזהיר את העם שלא להשאיר מיריחו שריד, ולא לקחת מהשלל, אלא להשמיד את כל העיר מהאנשים ועד הבהמות. ואכן בני ישראל שורפים את כל העיר, מלבד רחב הזונה ומשפחתה שמוצאים מביתם כהבטחת המרגלים, וכן המתכות שבעיר מוקדשים לאוצר בית ה'. [יצוין, כי לא מוזכר בפסוקים שהקב"ה בעצמו ציוה על החרמת העיר.]
- ג. יהושע משיב, כי מי שיבנה את יריחו, יאבד מבכור בניו ועד הצעיר שבהם.

כתובים: דברי הימים-א פרקים א'-ד'

פרק א'

- א. עשרה דורות מאדם ועד נח, והתפלגות בני נח לשבעים אומות.
- ב. עשרה דורות מנח עד אברהם, ותולדות ישמעל ובני קטורה.
- ג. תולדות עשיו, המלכים אשר מלכו בארץ אדום, ואלופי אדום.

פרק ב'

תולדות בני יהודה, ויחוס דוד המלך.

פרק ג'

שושלת מלכי בית דוד.

פרק ד'

יחוס מקצת בני יהודה ובני שמעון.

אִישֵי הַתַּנ"ךְ

דמויות מן התנ"ך

יהושע בן נון

ומסדר ללומדים את הספסלים והמחצלות, וכיון שהוא שירתך בכל כוחו, ראוי הוא לשמש את ישראל⁶. ואכן, ה' מצוה את משה, לסמוך את ידיו על ראש יהושע לעיני כל ישראל⁷.

חז"ל מצאו סמך לכך שיהושע נבחר להנהיג את ישראל בזכות ששימש את משה, בפעם הראשונה שהקב"ה פונה אל יהושע, בפתחת הספר, בה מודגש, כי

הקב"ה פונה אל יהושע "משרת משה".

יהושע חי מאה ועשר שנים⁸, אולם ישנם דעות חלוקות באיזו שנה נולד יהושע, ובאיזו שנה מת. יש אומרים שהוא נולד בשנת ב' אלפים ת"ו לבריאת העולם, ומת בב' אלפים תקט"ז, לפי דעה זו, היה יהושע בן 82 כאשר החל להנהיג את ישראל, והוא הנהיג את ישראל 28 שנים⁹. לעומת זאת יש נוקטים כי הוא נולד בב' שצ"ב, ומת בב' תק"ב¹⁰, לדעה זו החל יהושע להנהיג רק בגיל 96, והנהיג את ישראל 14 שנה בלבד.

חכמינו אומרים כי נקצבו ליהושע מאה ועשרים שנות חיים כמשה רבו, אולם הוא נענש בגלל שהשתהה בכיבוש ארץ ישראל. חז"ל אומרים, כי יהושע משך את כיבוש הארץ, כיון שסבר שלא ימות עד שיסיים את הכיבוש, ולכן הורידו עשר שנים מחייו¹¹. המשך בעמוד הבא

יהושע נולד במצרים - לאחר כמאה וחמישים שנות גלות ושיעבוד, לאביו נון, שהיה בנו של אלישמע בן עמיהוד - נשיא שבט אפרים¹.

כבר מנעוריו, דבק יהושע ברבו משה, ומילא אחר שליחותיו. כשהיו ישראל ברפידים - ונלחמו עמלק בישראל, שלח משה את יהושע משרתו להילחם בעמלק².

כאשר הקים משה את 'אהל

מועד' מחוץ למחנה, וכל מבקש ה' בא לאהל כדי ללמוד תורה, מעיד הפסוק, כי יהושע לא מש מתוך האהל³.

כששלח משה את המרגלים לארץ ישראל, נשלח יהושע - שנקרא אז הושע - כנשיא שבט אפרים. כהכנה לשליחותו, שינה משה את שמו ליהושע. כל המרגלים הוציאו את דיבת הארץ רעה, מלבד יהושע, וכלב בן יפונה - נשיא שבט יהודה⁴.

ליהושע לא היו בנים במדבר, והיו ישראל מקניטים אותו על כך, וכינו אותו בגנאי 'ראש קטיעה', ואמרו שלכן הוא משבח את הארץ, כיון שאין לו יורשים, וכן לא איכפת לו מהארץ⁵.

משה רבינו חפץ, כי בניו ימשיכו את דרכו בהנהגת עם ישראל, אולם הקב"ה אמר לו: בניך ישבו להם ולא עסקו בתורה, ואילו יהושע שירת אותך וחלק לך כבוד, והיה משכים ומעריב לבית מדרשך,

ציון קבר יהושע בן נון ב'תמנת חרם'

המשך "אישי התנ"ך"

יהושע נקבר ב'תמנת חרס' שבהר אפרים. ואמרו חז"ל, כי בני ישראל לא הספידוהו כראוי, והקב"ה הרעיש עליהם את ההר¹². סמך לכך ניתן למצוא בכך שלא מוזכר כלל בספר יהושע שבני ישראל ספדו לו, זאת בניגוד מוחלט לתיאור ההספד של משה רבינו, שם כתוב שבני ישראל בכו עליו שלושים יום¹³.

על ציונו של יהושע, העמידו ישראל תמונת חמה, להזכיר את הנס שעשה יהושע בהעמידו את החמה בגבעון¹⁴.

¹ ראה דברי הימים א פרק ז, כז.

² סוף פרשת בשלח.

- ³ שמות לג, יא.
- ⁴ ראה פרשת שלח.
- ⁵ סוטה דף לה ע"א, ורש"י שם.
- ⁶ במדבר רבה (כא, יד).
- ⁷ במדבר טז, טו-כג.
- ⁸ יהושע כד, כט.
- ⁹ כך כתוב ב'סדר עולם' המיוחס לרבי יוסי בן חלפתא. ניצוין, כי גירסת ה'ילקוט שמעוני' ב'סדר עולם' היא, כי יהושע הנהיג את ישראל שלושים ושמונה שנים].
- ¹⁰ כך היא דעת הרמב"ם [מורה נבוכים חלק ב פרק לב] והר"א אבן עזרא [שמות פרק לג, יא].
- ¹¹ מדרש רבה פרשה כב, ו.
- ¹² שבת דף קה ע"ב.
- ¹³ דברים לד, ח.
- ¹⁴ רש"י יהושע פרק כד, ל.

ענין ספר יהושע

מאת הרב רפאל ספייער

כתב רש"י: "ויהי אחרי מות משה" – 'מחובר על סדר התורה המסיימת בפטירת משה, וזה מחובר לה'. פירוש הדבר הוא, שספר יהושע נכתב כהמשך לספר התורה, ולכן מתחיל באותה נקודה שסיימה התורה, וגם כתוב כדבר פשוט "ויהי אחרי מות משה", משמע שדובר כבר על מות משה. וכן אח"כ הספרים עד ספר מלכים, כולם ממשיכים האחד את השני.

וכן מטרת הספרים הם כהמשך לספר התורה, אלא שהתורה היא התכנית והם המעשה. שהתורה היא תכנית הברית שבין ה' ובין ישראל, והספרים הללו מראים איך זה התקיים בפועל. אלא שבעוד שבספר שופטים מתחיל להראות גם את צד האלה והקללה שבברית, שאז אומר ה', "גם אני לא אוסיף להוריש איש מפניהם", הרי שעיקר ענין ספר יהושע, הוא להראות את קיום הברית באופן החיובי, ולהראות שאכן קיים ה' את בריתו שיירשו הארץ, ולספר את השתלשלות הדברים איך היה, וכן סיים הספר את פרשת חלוקת הארץ: "לֹא נָפַל דָּבָר מִכָּל הַדְּבָר הַטּוֹב אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' אֶל-בֵּית יִשְׂרָאֵל הַכֹּל בְּאֵ" (סוף פרק כא). היותו של ספר יהושע הוצאתו לפועל של ספר התורה, בא לידי ביטוי גם בפתיחת הספר: "רַק חֶזֶק וְאַמֶּץ מְאֹד לְשֹׁמֵר לַעֲשׂוֹת כְּכֹל הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה עֶבְדִּי וּבְסוֹף הַסֵּפֶר: "וַיְחַזְקֵם מְאֹד לְשֹׁמֵר וְלַעֲשׂוֹת אֵת כָּל הַכְּתוּב בְּסֵפֶר תּוֹרַת מֹשֶׁה לְבִלְתִּי סוּר מִמֶּנּוּ יְמִין וּשְׂמֹאל" (פרק כג). [אמנם מצינו בו גם את מעשה עכן, שמראה שכשחרם בקרבך ישראל, לא תוכל לקום לפני אויבך]. עוד ענין בספר הוא, ללמד את גבולות כל שבט, וכמו שאמרו בתלמוד מסכת 'נדרים' (דף כב ע"ב), 'אלמלא לא חטאו ישראל לא ניתן להם אלא חמשה חומשי תורה וספר יהושע בלבד, שערכה של ארץ ישראל הוא'. פירוש הדבר הוא, שאילו לא חטאו ישראל, לא הוצרכו להנציח את ענין התקיימות דברי הברית, [וכ"ש לא את דברי האלה של הברית] כיון שהוא קיים ועומד. ולכן לא היו נזקקים לכתוב את הספר מצד הספור שבו. אבל איך למעשה חילקו את הגבולות שקבלו בברית, הוא דבר שצריך להיכתב לדורות. [ויש לציין ללשון בפרק ט"ו, ד': "זֶה יְהִי לְכֶם גְּבוּל נֹגֵב", ובפרק כ"א, מ': "תְּהִי־יֵינָה הַעֲרִים הָאֵלֶּה" וגו', שהם לשון ציווי לקורא, דבר שאינו מצוי כלל בספרי המקרא, שהם תמיד לשון סיפור, ואין ציווי בא בו אלא בתוך סיפור, כגון שמספר הספר מהציוה הנבא לישראל, ולא שהספר מצוה לקורא כלשון משנה. וזה שייך לאילו לא חטאו ישראל, שאינם נזקקים לסיפור, אלא רק לגבולות].

מאמר זה נכתב עבור "קדושת ציון", ונמסר לנו באדיבותם.

פרשני המקרא

תולדותיהם של מפרשי התנ"ך

רש"י

מאת: הרב משה שמואל פרל-גולד.

בישיבת וורמייזא למד בעיקר מרבינו יעקב בן רבי יקר, שהוא כפה"נ רבו המובהק⁹, ואותו הוא מכנה 'מורי הזקן'. ואחר פטירתו של ר"י בר יקר, למד רש"י תורה מרבינו יצחק [בן רבי אליעזר] הלוי - פרשן התלמוד¹⁰ ופיטן ידוע¹¹. שני מלמדיו אלה, היו מגדולי חכמי אשכנז באותה העת. כמ"כ בישיבת מגנצא הספיק עוד ללמוד גם מפי רבי יצחק בן רבי יהודה, שאותו הוא מכנה 'מורי צדק'¹², אם כי בחיבוריו אינו מביא כמעט משמו¹³ אלא ממה שראה בכתביו או מפי תלמידיו. [כמ"כ קיבל ושמע רש"י גם מפי חכמים נוספים, הלא הם - רבי אליעזר הגדול ממגנצא, רבי מאיר ב"ר יצחק ש"ץ מוורמייזא, רבי אהרן, רבי ברוך ב"ר אליעזר, ורבי קלונימוס איש רומי].

ציור המיוחס לרבינו שלמה יצחקי

שלושת החכמים הללו, כולם הם מתלמידיו המובהקים של רבינו גרשום המכונה - 'מאור הגולה רבינו גרשום זכר צדיק וקדוש לברכה, שמאיר עיני גולה, וכולנו מפיו חיין, וכל בני גלות אשכנז וכיתים (צפון איטליה המכונה לומבארד¹⁴) תלמידי תלמידיו הן' (לשון רש"י בתשובה¹⁴), רבינו גרשום הוא שקבע בישיבתו שבמגנצא, את צורת הלימוד הפרשנית של חכמי אשכנז, צפון איטליה, וצפון צרפת, במיוחד בלימוד התלמוד בבלי, אשר בו כפה"נ גם קבע כמה וכמה מנוסחאותיו. תלמידיו [הן בישיבת מגנצא והן בישיבת וורמייזא] החלו מחברים קונטרסי פירושים לתלמוד, כפי ששמעו וקבלו מרבה הגדול רבינו גרשום, וכן ממה שנתחדש בידיהם בבית המדרש. פירושים אלו נקראו בשם 'קונטרסים', כשהם מתחלקים בין בתי המדרשות ל'פירושי מגנצא', ו'פירושי וורמייזא'. כמ"כ טרחו בישיבות אשכנז, לברר את גרסאות הנוסח של התלמוד [וכמו שמציין רש"י בתשובה שעסק בכך רבי יצחק בן רבי יהודה בעיקר בגמרא מסדר 'קדשים'], רש"י שהיה מגדולי התלמידים של בתי מדרשות אלה, עשה תמצות ועריכה של פרשנות ובירור נוסח בפירושו הענק לתלמוד הבבלי.

רבינו שלמה בן רבי יצחק הצרפתי ז"ל [המכונה 'רש"י' - 'רבי שלמה יצחקי' ע"ש אביו¹] נחשב לגדול פרשני המקרא והתלמוד שבכל הדורות, עד שכינוהו במליצה 'פרשני-דתא', ובתרגום לעברית 'פרשן הדת'², ע"ש היותו הפרשן הראשון שהקיף בפירושו, את רוב ספרי הבסיס של הדת היהודית, הלא המה המקרא והתלמוד.

רש"י נולד בעיר טרואה (Troyes - טרוייש) שבצפון צרפת, לאביו רבי יצחק הצרפתי, בשנת ד' אלפים ת"ת³. ההערצה הרבה של יהודי העולם בכלל ויהודי אירופה בפרט לרש"י, יצרה סביבו אגדות רבות על אופן לידתו (ראה סדר הדורות ד"א תתקסה ערך רש"י, בשם קונטרס ישן נושן), אולם מעט מאוד ידוע על תקופת ילדותו. למרות זאת ניתן לומר, שכבר משחר ילדותו גדל רש"י בסביבת תלמידי חכמים מופלגים, ובודאי קיבל מהם תורה, ואף אישיותו המיוחדת החלה מן הסתם להתעצב כבר אז. רש"י עצמו מביא באחד

מפירושו⁴ שמועה שקיבל מאביו - רבי יצחק, וממנה ניכר שהיה אביו תלמיד חכם⁵. כמ"כ ידוע לנו כי דודו - אח אמו, הוא רבינו שמעון 'הגדול' ב"ר יצחק ממגנצא, הידוע כאחד מגדולי פייטני אשכנז בדורו, ואף לימד תורה בעיר מגנצא שבאשכנז, ביחד עם לרבינו גרשום 'מאור הגולה'. [יש לצי' שרש"י מביא כמה דברים ששמע משמו של דודו זה⁶].

אמנם את עיקר תורתו קיבל רש"י דוקא רחוק מבתו. וקיים בעצמו מאמר חכמינו ז"ל 'הוי גולה למקום תורה'⁷ וגלה למקום תורה במדינת אשכנז, שם למד וקיבל תורה בישיבות ב'וורמייזא' (Worms - וורמס), וב'מגנצא' (Mainz - מיינץ) שתי ערים אלו והעיר 'שפיירא' (Speyer - שפייר) נחשבו מהערים החשובות ביותר שבאשכנז, וכוננו ע"י היהודים 'קהילות שו"ם'⁸.

ורבי שלמה, שנפטר בצעירותו, ומכונה 'אבי הדייקנים', וחיבר ספר בדיקדוק שאינו בידינו.²⁴ כמו"כ נולדה להם בת בשם מרים, אשר נישאה לרבי

שמואל מוויטרי, [בנו של רבי שמחה בן שמואל מוויטרי - ראה עליו בהמשך] וילדה לו את רבי יצחק 'הזקן', המכונה 'ר"י בעל התוספות'. בתו השנייה של רש"י - מרים, נישאה לרבי יהודה בר נתן [ריב"ן], שכחמו חיבר פירוש לתלמוד. ולהם נולד בן - רבי יום טוב, שכהן כראש ישיבה בעיר מיואני שבצרפת. על בתו השלישית - רחל, אין לנו יודעים דבר, מלבד שנישאה לתלמיד חכם בשם 'אליעזר' ונתגרשה ממנו, ולדעת בעל 'שלשלת הקבלה' נישאה לחכם בשם רבי אפרים.

בין תלמידיו המובהקים של רש"י נמנו רוב חכמי אשכנז וצרפת בדור שאחריו, ונפרט את המפורסמים שבהם:

רבינו שמעיה, שהשלים את פירושו של רש"י למקרא, ואף כתב פירוש לתפילות

ופיוטים, ע"פ מה ששמע מרבו, [כמו"כ היה בן משפחתו של רש"י]. **רבינו יצחק בן רבי אשר הלוי** [ריב"א הלוי], שהיה גם תלמיד הרשב"ם, וכתב חידושי 'תוספות' לפני רבינו תם. **רבינו שמחה מוויטרי**, הידוע יותר כמחבר 'מחזור ויטרי' המפורסם. **רבינו עזריאל בן רבי נתן**. **רבינו יעקב בן רבי שמשון**, שנודע כפוסק פרשן ופייטן. **רבי שמעון**, שחיבר ספר הלקט²⁵. **ורבי שמואל מבונברג**, מחבר ספר הפרד"ס.

גם חתניו **רבי מאיר והריב"ן**, קיבלו רבות מחותנם הגדול רש"י, ואף נכדו **הרשב"ם** [עליו נרחיב א"ה את היריעה בהזדמנות אחרת] נמנה בין תלמידיו הגדולים, כמו"כ יתכן ואף נכדיו **ר"ת וריב"ם** הספיקו לקבל מסבם הגדול בתורה ויראה.

חכמים נוספים שקיבלו תורה מרש"י אף שכפה"נ לא היו תלמידיו, הם: בני המכירי [ר' נתן ר' מנחם ר' נחמיה ור' יקר בני רבי מכיר מגדולי אשכנז], רבי יוסף קרא מפרש המקרא המפורסם, רבי יוסף ב"ר יהודה, רבי יצחק היתום, ורבי אליעזר בן רבי נתן [ראב"ן]. שהיה גדול חכמי אשכנז בדור שאחרי רש"י.

בישיבות אלו למד רש"י בערך מגיל 20 ועד גיל 30, וכאן עוצב עולמו הרוחני במלואו, במהלך שנים אלו או לפניהם¹⁵ הוא גם נשא אשה [שאינן לגביה שום

מידע שהוא¹⁶], ונולדו לו שלושת בנותיו - יוכבד, מרים, ורחל. בתום לימודיו¹⁷, חזר רש"י לעיר הולדתו טרוויש. הוא הצטרף ל'בית-דין' שבעיר והחל לפסוק הלכות לכל יהודי הסביבה, וכמו"כ שימש כראש ישיבה בטרוויש. אמנם במקביל היה עליו לפרנס את אשתו ובנותיו, ומפני כן עסק בדריכת ענבים ומסחר ביינ¹⁸, וממלאכה זו התפרנס [מה שגם מסביר את הבקיאיות הרבה של רש"י בגידול גפנים ותעשיית היין]. ויש הסבורים¹⁹ כי רש"י עסק אף במסחר עם נוכרים. אמנם נראה מכתביו (ראה קובץ 'חפשי מטמונים' ס' א) כי הוא עדיין סבל מעוני וחסרון בפרנסה.

שנותיו האחרונות של המאור הגדול רש"י, היו נתונות בסימן של הרדיפות הגדולות של מסע הצלב הראשון. ומחמתן כפה"נ כתב רש"י

כמה מסליחותיו הידועות. צרות אלו וצרות אישיות שהרעו לו (ראה תשובות רש"י ס' נט), גרמו לרש"י שיפול למשכב בסוף ימיו ונעשה ידוע חולי עד לפטירתו²⁰. רש"י נפטר ביום חמישי, כ"ט בתמוז ד' אלפים תתס"ה²¹, כשהוא בן 65 שנה²², ונקבר על פי המסורת בעיר הולדתו טרוויש²³, אחת מן המסורות העתיקות בקרב יהודי טרוויש מתחילת המאה ה-15 מספרת, על בית קברות יהודי שברבות השנים חרשו אותו, ומאז נקרא המקום בשם - 'שדה היהודים', ושם מקובל שנקבר רש"י. בשנים האחרונות אגודת 'אהלי צדיקים' ציינה את אזור קבורתו ב'שדה היהודים' יחד עם עוד כמה מבעלי התוספות והראשונים.

כאמור לרש"י נולדו שלוש בנות. בכורתו - **יוכבד**, נישאה לרבי מאיר בן רבי שמואל, ולהם נולדו ארבעה בנים - רבי שמואל [רשב"ם], שגם הוא כסבו כתב פירוש למקרא ולתלמוד. רבי יעקב, המכונה רבינו תם, שייסד וקבע את צורת הלימוד בצרפת, הידועה כ'שיטת בעלי התוספות', רבי יצחק [ריב"ם], שגם הוא כאחיו רבינו תם היה מבעלי התוספות,

בית המדרש על שם רש"י בוורמיזא

מקורות והערות ל"פרשני המקרא".

15 הסברה שמחמתה נראה יותר ששא אשה קודם הליכתו לשיבות אשכנז היא העובדה שהשיא את בתו 'יוכבד' לחתנו רבי מאיר בעת שהיה הוא עצמו בן 30 לערך ועל' תשובות רש"י סי' (נט) - ר. הלפרין, 'רש"י - חייו ופירושו' ח"א, עמ' 68.

16 לענין אזכורה ע"י בעלה, על' תשובות רש"י סי' קיד, וספר הפרד"ס סי' רעב.

17 פרידתו מרבתי קשתה עליו מאד ראה בקובץ 'חפש מטמונים' סי' א, יש לצ' גם שחזר לטרוויש לפחות פעם אחת עוד קודם לכן לטרוויש, במשך לימדיו בישיבת וורמייזא, על' 'מעשה הגאונים' עמ' יא, ו'שבלי הלקט' ח"ב סי' כט.

18 כך ברור למדי מכתבי תלמידיו, על' ספר האורה ח"ב סי' קח, ותשובות חכמי צרפת ולותיר סי' ט, וסי' פד, וספר הפרד"ס סי' רנט, אמנם לדברי ההיסטוריון פרופ' חיים סולובייצ'ק בספרו 'היין בימי הביניים', האקלים באזורו של רש"י לא התאים לגידול יין. אך מה נעשה ומחוז 'שמפאן' שבצרפת ש'טרוויש' היא בירתו, משופע עד ימינו בכרמי גפנים.

19 א. גרוסמן, 'רש"י', הוצאת מרכז זלמן שז"ר - 2006, עמ' 28, הוכחה מסוימת לדבר זה על' בתשובות רש"י סי' קפ.

20 על' תשובות רש"י סי' עג וסי' פא.

21 כת"י פרמה 1305 [שם גם נזכר שהיה בן ס"ה] - נעתקה לשונו בספר 'רש"י חייו ופירושו' ח"א עמ' 127. אגדה על אודות מעשה קודם פטירתו שהיה לו עם הדיכס גוטפריד מבובילון, על' 'שלשלת הקבלה' דף מט ע"א, (נעתק אף ב'סדר הדורות').

22 כך הוא החשבון ע"פ תשובת מהרש"ל דלעיל, אבל בספר יוחסין (מאמר ד' - תחילת 'דורות אחרונים') כתב שחי 75 שנה, וא"כ נולד בשנת תש"ץ, וב'שלשלת הקבלה' (דף מט ע"א) כתב שחי 64 שנה, וא"כ נולד בשנת תת"א.

23 אמנם בספר 'סדר הדורות', ד' אלפים תתס"ה ערך רש"י כתב - 'קבלתי מתלמידי מהר"ם מפאדווי..... שהלכו לחצר הקיסר במלכות בוואימאה וראו בעיר פראגה ולכאו' בוואימאה שבאשכנז) קבורת רש"י עם מצבת אבן וכתוב עליו דברים, ולסיבת מחיקתם לא יוכלו להבינם'.

24 יש מקום לסברה ש'ספר הדייקות' המיוחס לרשב"ם, אינו אלא לאחיו רבי שלמה, ואין כאן מקומו.

25 לא ברור מה הוא ספר זה, ויתכן שהכוונה למחבר ה'לקוט שמעוני' מפרנקפורט - על' סדר הדורות ד"א תתקסה.

1 או רבי שלמה ירחי, ע"ש שמוצא משפחתו מהעיר לונגל שבדרום צרפת (פרובנס), ('שם הגדולים' לחיד"א). לימים אף אמרו במליצה שכינוי זה הוא ר"ת של התואר 'ר'בם של ישראל'.

2 ספר יוחסין, תחילת 'דורות האחרונים' בשם ספר 'יסוד עולם'.

3 תשובת מהרש"ל סי' כט, ועל' להלן.

4 פירושו למסכת עבודה זרה דף עה ע"א.

5 על' ספר 'דברי דוד' לט"ז בראשית א, א.

6 בפירושו להושע פרק יב, ט. ובפירושו לתלמוד מסכת שבת דף פה ע"ב, ובמסכת עירובין דף מב ע"ב.

7 אבות פרק ד, יד.

8 קהילות שו"ם הוא כינוי מקובל לקהילות היהודיות בערים 'שפירא', 'ורמייזא' ו'מגנצא' שעל גדות נהר הרין. הקשר בין שלוש הקהילות התבטא, בין השאר, בתקנות קהילתיות משותפות שנקראו על שמן: 'תקנות שו"ם'. כידוע קהילת בני אשכנז שמרכזן היה בערים אלה, קיבלה חיזוק של ממש, עם הגעת משפחת קלונימוס מרומא למגנצא והקמת ישיבה בעיר בסביבות המאה ה-10. במאה ה-11 היו כבר שלוש הערים למרכזים יהודיים בעלי השפעה רבה, אך הקשר בין הקהילות וכריכתן יחד החל באופן רשמי במאה ה-12, למרות שקשרים ביניהן היו קיימים עוד קודם לכן. קשר זה נמשך באופן מעשי או סמלי עד חורבן הקהילות בשואה. קהילות אלה נפגעו פגיעה קשה בגזירות תתנ"ץ כתוצאה ממשעי הצלב. הקשר בין הקהילות וכריכתן יחד החל באופן רשמי במאה ה-12, למרות שקשרים ביניהן היו קיימים עוד קודם לכן. קשר זה נמשך באופן מעשי או סמלי עד חורבן הקהילות בשואה.

9 על' תשובות רש"י סי' נט.

10 על' פירוש רש"י לתלמוד במס' שבעות דף מו ע"ב, ובמס' גיטין דף לו ע"א, ומס' ראש השנה דף כט ע"א, ובמס' ביצה דף כד ע"ב.

11 ידוע לנו שחיבר מערכת יוצר ל'שבת חתן' - נדפסה בשנת תשע"ז בחוברת 'שבחא דהילולא', ע"י מכון 'הבוחר בשירי זמרה'.

12 תשובת מהרש"ל סי' כט.

13 מלבד מבמקום אחד בפירושו לתלמוד מסכת יומא דף טז ע"א.

14 תשובות חכמי צרפת ולותיר סי' כא.

"על פלגי מים".

אמר רבי תנחום בר חנילאי: לעולם ישלש אדם שנותיו - שלישי במקרא, שלישי במשנה, שלישי בתלמוד. מי ידע איניש כמה חיי? כי קאמרינן ביומי. ('עבודה זרה' יט)

רש"י: "ציומי - צ' ימים מקרא, וצ' ימים משנה וכו', וכן כל שצווע ושצווע.

'תוספות': "ציומי - בכל יום.

חיבוריו של רש"י

חיבוריו של רש"י מקיפים את כל תחומי הפרשנות וההלכה של תקופתו, ואלו הם:

פירוש למקרא, המקיף את כל ספרי התנ"ך, מלבד 'דברי הימים' ועזרא ונחמיה'. כמו כן הפירוש על 'איוב' לא הושלם, ומאמצע פרק כ' הושלם מפירוש אחר (ראה במבוא לפירוש רש"י שבספר איוב מבית מדרשו של רש"י בהוצאת מכון אופק). פירושו של רש"י לתנ"ך, נחשב כראשון בסוגו בהיקפו וסגנונו, והפך ברבות הימים לפירוש המרכזי ביותר לתנ"ך, כשכל הבאים אחריו נצרכים לפירושו ודגים בדבריו. ואף נתחברו עליו חיבורים רבים מספור, הבאים לדון ולבאר דבריו.

פירוש לתלמוד בבלי, פירוש זה, מצוי בידנו לרובם המוחלט של מסכתות התלמוד בבלי, [מלבד למסכתות תענית [שרידים מפירושו למס' זו, נדפסו ע"י ר"ח דיין בשנת תשס"ב], נדרים, נזיר, הוריות, ומעילה]. במסכתות - 'בבא בתרא' ו'מכות', לא השלים רש"י את פירושו, והוא הושלם לאחר מותו על"פ פירושיהם של חתנו הריב"ז ונכדו הרשב"ם, [גם במס' כריתות נדפס על העמוד הראשון פי' שאינו מרש"י אלא מחכם אחר]. כמ"כ הפירוש הנדפס ב'מועד קטן', אינו פירושו של רש"י, אלא לקט פירושים המבוסס על פירושו של רש"י, ועל הפירוש המיוחס לרבינו גרשום. ורק בשנת תשנ"א נדפס פירושו המקורי של רש"י למסכת זו, ע"י ד"ר אפרים א. אורבך (מהדורת מק"צ - ראה עוד על פירוש רש"י למס' 'מועד קטן', בעבודת הדוקטורט של יעקב פוקס - נמצאת בתוכנת 'אוצר החכמה'). פירושו לתלמוד, נכתב בכמה שלבים ומהדורות, כמו שמעידים כבר בעלי התוספות (במסכת עבודה זרה דף סא ע"א, ובמס' בבא קמא דף מה ע"א, ובמס' חולין דף קלז ע"ב, ובמס' זבחים דף פו ע"ב). ובחלק מהמסכתות (ב"ק ב"מ ועוד) נותר בידי הפרשנים הבאים אחר רש"י, ואף עד ימינו, חלק מהמהדורות הקדומות של הפירוש.

תשובות המכונות 'ש"ת' רש"י. ככל גדולי דורו, השיב רש"י לשואליו, הן בעניני הלכה והן בעניני הציבור והפרט. מתוך ספר זה אנו למדים רבות על אישיותו, השקפתו, ודרכי חשיבתו של רש"י, וביניהם גם על דרכי כתיבת פירושו הגדולים לתנ"ך ולתלמוד, כך גם ניתן ללמוד ממנו על צורת החיים, ומצבים רבים שבהם נתקלו בני הדור ההוא, זאת מלבד החומר ההלכתי והפסקים הרבים הנמצאים בספר זה, וחבל שעדיין לא יצאה לו מהדורה מדעית מחודשת, [מאז ימות החוקר י"ש אלפבין שההדירו בשנת תש"ן]. תשובות נוספות מרש"י ובני בית מדרשו מצויות בספר 'תשובות חכמי צרפת ולותיר', שנדפס ע"י ר"י הכהן מילר.

ישראל - ישראל
Rashi-950th Birthday
4 שנה
950 שנה לרש"י
RASHI - ירחיק - שלמה
יש מדרשי אגדה רבים... ואני לא
צאתי חלל לפשוטו של מקרא
מתוך פירוש רש"י לבראשית ג: ה

חיבורים נוספים שחיברו ע"י תלמידיו ובני בית מדרשו, ונקראו תחת שמו של רש"י:

חיבורי ליקוט מפסקי ותשובותיו - ספר האורה, ליקוט פסקי הלכה בענינים שונים בעיקר בהלכות 'אורח חיים', המלוקט מפסקיו של רש"י ותלמידיו, ונוספו בו דברים מ'ספר הפיתים' לר' יהודה הברצלוני. **ספר הפרד"ס**, גם הוא לקט פסקים מרש"י ותלמידיו, [כולל גם לקט פסקים ותשובות מחכמי דורו והדורות שאחריו, כ'בני המכיר', רבי אליקים ועוד]. **ספר הסדרים**, גם הוא לקט פסקים, אלא שהוא עוסק בעיקר בעניני התפילה. **מעשה הגאונים**, גם הוא עשוי כתבניתו של 'ספר הפרד"ס', ויש בהם פסקים רבים מקבילים, אכן ספר זה מכיל פחות מתורתו של רש"י ותלמידיו, ויותר מתורת חכמי אשכנז (ש"ם) מזמנם. **איסור והיתר לרש"י**, לקט פסקי הלכות, בעניני איסור והיתר מרש"י ותלמידיו, רובו של חיבור זה כבר נכלל ב'ספר האורה' ח"ב. [כפה"ג בחיבור זה נכלל גם 'דיני ניקור הבשר' - לרש"י, הנזכר בשבה"ל ח"ב סי' טז, אבל הדבר טעון בדיקה].

מחזור ויטרי או סידור רש"י, לקט פסקים המקיפים את מעגל השנה (וכוללים גם הלכות הנצרכות בכל יום כהלכות ברכות ושחיטה ועוד), סביב למחזור התפילות של השנה. חיבור זה נכתב ע"י רבי שמחה מויטרי תלמידו הגדול של רש"י ונוספו עליו דברים משאר תלמידיו של רש"י (כרבי שמעיה ורבי יעקב ב"ר שמשון ועוד). לחיבור זה נעשו כמה עריכות במהלך הדורות [כמו כתי' לונדון של המחזור, שנדפס ע"י ר"ש הלוי הורוויץ בנירנברג תרפ"ג (מהדורה שניה)], ואף נוסף עליו 'קונטרס הפיוטים' המכיל פיוטים שונים שנאמרו במהלך השנה, ע"י קהילות צפון צרפת, אבל אין שום קשר בינם לרש"י ותלמידיו. בשנים האחרונות התחיל החוקר הרב אריה גולדשמידט, בההדרת חיבור זה ע"פ כתבי היד, כשהוא מגלה אגב כך, שהחיבור המכונה 'סידור רש"י' איננו חיבור נפרד, אלא הוא אותו החיבור הנקרא 'מחזור ויטרי', רק שהוסרו ממנו גוף התפילות והפיוטים עצמם, ואף נערך בסדר מעט שונה. מהדורתו של הרב גולדשמידט עדיין לא הושלמה, והכל מייחלים להשלמתה בקרוב.

פירוש הפיוטים, פירוש שנכתב ע"י תלמידי רש"י כפי שלמדו מפיו, נכתב כפה"ג בעיקר ע"י תלמידו רבינו שמעיה. במהלך הדורות נוספו לפירוש זה מפירושי פיוטים אחרים [בעיקר מפירושו של מהר"י קרא, שהיה תלמיד חבר לרש"י], וכל עוד לא הוהדרו כל פירושי הפיוטים כדבעי, קשה לדעת מה מהפירוש הוא מרש"י ותלמידיו, ומה לקוח מפירושים אחרים. חלק מפירוש זה (הפירוש לפיוטי 'ארבע פרשיות') הוהדר ע"י מכון 'קול אריה' לפני שנים אחדות, כמ"כ הוהדר פי' המבוסס על פירושו של רש"י לפיוט 'שאלת מטר' של הקליר, ע"י החוקר א"מ הברמן בשנת תרצ"ו.

חיבורים נוספים המיוחסים לרש"י ואינם שלו, הם: פירוש לספר 'דברי הימים', פירוש לבראשית רבה, פירוש למסכתות נדרים נזיר הוריות ומעילה, פירוש לר"ף, ופירוש למסכת אבות, [אם כי כפי הנראה כן חיבר רש"י פירוש למסכת זו, אלא שאינו בידנו בשלמותו, בשנת תשל"ג הודפס ע"י מכון 'תורה שלמה' פירוש למס' אבות המכיל דברים מפירושו של רש"י, ועדיין הדבר טעון בדיקה].

לְעִיּוֹנָא

סוגיות במקרא

מאת: הרב פתחיה ברזילי

שכתב המלבי"ם, שבשונה מקריעת ים סוף, שהיה נצרך כדי להציל את ישראל מהמצריים, הרי שכאן איש לא רדף אחריהם, ויכלו לעבור את הירדן כפי שיעקב אבינו עברו, וכן המרגלים ששלח יהושע עברו את הירדן ללא כל נס. והסיק המלבי"ם, שכל מטרת בקיעת הירדן, היתה כדי לגדל את יהושע.]

ד. קודם מתן תורה, נצטוו ישראל במצות 'הגבלה', כמש"כ: "וְהַגְבַּלְתָּ אֶת הָעָם סְבִיב לְאָמֹר, הַשְׁמְרוּ לְכֶם עֲלוֹת בְּהָר וְנִגַע בְּקֶצְהוּ". וכן מצאנו קודם שעברו את הירדן: "אֶף רְחוֹק יִהְיֶה בֵּינֵיכֶם וּבֵינֵינוּ בְּאֲלֵפִים אָמָה בַּמִּדָּה אֶל תִּקְרְבוּ אֵלֵינוּ".

ה. עוד רואים אנו הקבלה בין מעמד הר סיני לכניסה לארץ במה שעשה משה אחר מתן תורה ובין מה שעשה יהושע אחר הכניסה לארץ.

ו. שהנה, אחר מתן תורה מבואר שמשה כתב את כל דברי ה' על ספר [-שהם ספר בראשית וספר שמות עד הסיפור דהכא] ובנה מזבח תחת הר סיני, העמיד שתיים עשרה מצבה כנגד יב' שבטי ישראל, והעלו עולות ושלמים, ואחר כך כרת ברית בין הקב"ה לעם ישראל ע"י שהקריא את כל דברי ה' וקבלו זאת עליהם. [וברמב"ן שם הוסיף דכל העם אכלו ושתו ושמחו, וראה את דבריו הנפלאים]. לעומת זאת, קודם הכניסה לארץ, משה ציוה את העם, כי אחר הכניסה לארץ, יקימו אבנים ויכתבו עליהם את כל דברי התורה, ויקריאו זאת בהר עיבל והר גריזים לכל העם, ויקימו מזבח³ ויזבחו עולות ושלמים ויאכלו שם.

ואכן כך עשה יהושע כפי שנצטוו, ציווה את העם להוציא יב' אבנים מן הירדן כנגד יב' שבטי ישראל, וכתב עליהם את דברי התורה, והקים מזבח, והעלו עליו עולות ושלמים ואכלו ושמחו

הנה הלומד את פרשת חצית הירדן בספר יהושע, כמדומה שמיד מבחין הוא, באי-אילו הקבלות בין סדר חצית הירדן והכניסה לארץ ישראל, לבין מעמד מתן תורה¹.

א. בעניין ההכנה שנצרכה לפני מתן תורה ולפני הכניסה לארץ. הנה בשני מעמדות אלו מצינו שהוצרכו ישראל לקדש ולזמן את עצמם. במתן תורה כתוב: "ויאמר ה' אל משה לך אל העם וקדשתם", ואכן: "ויורד משה מן ההר אל העם ויקדש את העם". לעומת זאת "ויאמר יהושע אל העם התקדשו". וראה בספר 'תנא דבי אליהו רבה'², שערך הקבלה ביניהם, וביאר את עניין הכנת הצידה שציוה יהושע, שרומז לתיקון המעשים לקראת הכניסה לארץ, והשווה זאת להכנה הנצרכת לקבלת התורה.

ב. הנה אף בימי הקידוש מצאנו הקבלה, במתן תורה כתוב: "היו נכנים לשלשת ימים". וכן קודם כניסת ישראל לארץ, נאמר: "ויצו יהושע את שטרי העם לאמר. עברו בקרב המחנה וצוו את העם לאמר, הקינו לכם צידה, פי בעוד שלשת ימים אתם עברים את הירדן הזה, לבוא לרשת את הארץ אשר יי אלהיכם נתן לכם לרשתה".

ג. לפני מתן תורה כתוב: "ויאמר יי אל משה, הנה אנכי בא אליך בעב הענן, בעבור ישמע העם בדרך עמף, וגם בך יאמינו לעולם". הרי שמטרת הגילוי בהר סיני היתה, כדי להאמין את נבואת משה. וכן מצאנו קודם חצית הירדן: "ויאמר יי אל יהושע, היום הזה אהל גדלך בעיני כל ישראל, אשר ידעו כי פאשר הייתי עם משה אהיה עמך". וכתוב: "ביום ההוא גידל ה' את יהושע בעיני כל ישראל, ויראו אותו כאשר יראו את משה". הרי שאף מטרת בקיעת הירדן, היתה כדי לגדל את יהושע בעיני העם. [וראה מה

שם⁴, ואחר זאת, כרת ברית בין הקב"ה וישראל
בהר עיבל ע"י קריאת דברי התורה⁵.

ולהשלים את העניין נביא מה שכתב הרמב"ן
בפתיחת ספר שמות: 'והנה הגלות איננו נשלם, עד
יום שובם אל מקומם, ואל מעלת אבותם ישובו.
וכשיצאו ממצרים, אע"פ שיצאו מבית עבדים, עדיין
יחשבו גולים. כי היו בארץ לא להם, נבוכים במדבר.
וכשבאו להר סיני, ועשו המשכן, ישב הקב"ה,
והשרה שכנתו ביניהם, ואז שבו אל מעלת אבותם.
[שים לבך קורא יקר, כי לא כתב הרמב"ן ששבו
עדיין למקומם, אלא רק למעלת אבותם].

ובמקום אחר כתב הרמב"ן⁶: 'כאשר דבר ה' עם
ישראל, פנים בפנים 'עשרת הדברות', וישראל קבלו
עליהם לעשות כל מה שיצומו, וכרת עמהם ברית על
כל זה, ולכן ציווה תחילה על דבר המשכן. והנה
עיקר החפץ במשכן, מקום מנוחת השכינה - שהוא
הארון'.

ומבואר א"כ בדברי הרמב"ן, שהשראת השכינה
שהיתה במעמד הר סיני, נמשכת באופן קבוע על
ארון הברית.

והנה מבואר בהרחבה בפרשת חציית הירדן, כי צורת
מעבר ישראל בירדן, היה בצורה שארון ברית ה'

הולך בראשם. וכן כתב ה'משך חכמה' בפתיחת ספר
שמות: 'והירדן נקרע מפני הארון'.

ונמצא אפוא, כי ארון ברית ה', הוא המחבר בין
מעמד הר סיני, לבין הכניסה לארץ.

¹ עי' בזה בפירושו של מהר"ל להגדש"פ (גבורות ה')
על 'אילו נתן לנו את התורה ולא הכניסנו לארץ ישראל'.
² פרק יח.

³ מעניין לציין, כי אחר מתן תורה הקב"ה מצווה את
עמ"י בדיני בניית המזבח ואומר "ואם מזבח אבנים
תעשה לי לא תבנה אתהן גזית כי חרבר הנפת עליה
ותחלה" (שמות פרק כ), ובציווי משה על הקמת
המזבח בהר עיבל נכתב כעין זאת "ובנית שם מזבח
אבנים לא תניף עליהם ברזל" (דברים פרק כז). וכן
בספר יהושע "אז יבנה יהושע מזבח לה', מזבח אבנים
שלמות אשר לא הניף עליהם ברזל".

⁴ סוטה דף לו ע"א

⁵ מעניין לציין כי ישראל נצטוו בהקשר להקמת
האבנים: "כי ישאלון בניכם מחר לאמר מה האבנים
האלה לכם, ואמרתם להם, אשר נכרתו מי הירדן לפני
ארון ברית ה' וגו' והיו האבנים האלה לבני ישראל
לזכרון עד עולם". והוא ממש מעין מה שנצטוו בעניין
המצוות כמבואר בפרשת ואתחנן: "כי ישאלך בנך מחר
מה העדות והחוקים וגו' ואתנו הוציא משם למען הביא
אותנו לתת לנו את הארץ אשר נשבע לאבותינו ויצונו
ה' לעשות את כל החוקים האלה". ושים לב, שאף
בהקשר לקיום כל המצות הזכרה הכניסה לארץ.
⁶ שמות כה.

מקורות נוספים:

ראה פרשת יתרו בעניין ההכנה למתן תורה. ובתחילת ספר יהושע בעניין ההכנה לבקיעת הירדן. ובפרקים ג-ד בצורת
חציית הירדן.

בנושא של העמדת האבנים, וכל המעשה שהיה סמוך למעמד הר סיני, נחלקו רבותינו, תנאים ואמוראים, ראשונים
ואחרונים. הרוצה יעניין במכילתא פר' יתרו, ובסוגיות במסכת 'סוטה' פרק אלו נאמרין. וכן ברש"י ורמב"ן פר' יתרו
ומשפטים. ובדברי המלבי"ם פר' כי תבוא, בציווי העמדת האבנים. ובמלבי"ם בספר יהושע פרק ח בפרשת "אז יבנה
יהושע".